

KISS ILONA

A LOZSÁDI ROJTOK

A szakirodalomban makraménak nevezik a „rojtok” művészi befonása, összecsomózása nyomán keletkezett tetszetős, ritmikus egységekre tagolt, gyakran csipkés felületet. Palotay Gertrúd néprajzkutató német források nyomán a rojtcsomózás technikáját asszír eredetűnek mondja. Bizonyításként hivatkozik az asszír ábrázolásokon látható ruhák, nyeregtakarók, lószerszámok szépen csomózott rojtjaira. Európába az arabok révén jutott el. A „makramé” maga is arab szó. A XVI. századi Nyugat-Európában csakhamar meghonosodott, sőt a kor kívánalmainak megfelelően módosult is: olasz mesterek kezén levegős, könnyed, csipkehatású dísz lesz, spanyol kézművesek aranyzsinórból font bojtokká nehezítik. A középkorban kedvelt németalföldi szőtt („vert”) és a francia varrt csipkék hatását is észlelni a rojtkötéseken. Buzgó készítői olykor túlzásba is estek, a csomózás lehetőségeitől eltérő, erőszakolt, mesterkéltségek alakokat formáltak csomózással. Kétségtelen rokonsága a múlt században virágzó, de napjainkban is itt-ott még létező gombkötő és paszományos mesterségekkel.

Az elmondottakból következne, hogy a rojtcsomózás technikája Közép-Európába nyugatról jutott el, és a polgári díszítőművészet hatására „alakult ki” népi környezetben — a városiasodás egyik jeleként — falun. Ennek a folyamatnak egyik mozzanatát szemlélteti valóban a „sárközi rostkötés”-ről feljegyzett adat. 1900 és 1914 között az ott használatos színes kendők számára a rojtkötő falusi asszonyok szekszárdi gombkötőktől és paszomány-készítőktől lesték el és másoltak le elemeket.

A rojtkötés műveletéből azonban következik eredetének egy másik értelmezése is: az, hogy ősi népi mesterségeink egyike. Az annyira egyszerű eljárás szoros tartozéka a szövésnek. A szöttes szélének anyagszála, ha vetüléssel át nem fonták, csüngő rojtot alkotnak. Az anyag így könnyen bomló, feslő. Igen egyszerű és alkalmas módja megerősítésüknek a szálak összecsomózása. Ez nagyon ősi „felfedezés”, mely a szövéssel foglalkozók körében kezdettől általános lehetett. Amikor a csomózás bizonyos rendszer szerint történt, már művészi értéket kapott, és díszítő hatása erőteljessé vált. A rojt alkalmazásának és ilyenszerű „felhasználásának” több áruló jele, érve ismeretes. Az egyik legősibb ruhadarab — az egykori növényi rostokból készült öltözet késő utóda — a bánági románok *oprig* (katrinca), elvéve *kicelye* nevű hátsó köténye. Ez egymás mellé — övbe vagy kisebb, nagyobb szőtt anyagrészbe — fogott rojtokból áll. Noha csomózást általában nem találunk rajtuk, a rojtnak a hazai népi öltözetben való jelenlétéről tanúskodik. A rojtkötés sárközi neve — *rostkötés* — világos utalás arra, hogy a rojtok ősei rostok voltak. A rojtkötés népi mesterség voltának legnyomósabb bizonyítéka a fonadékok készítése: a rojtok bogozásához egészen hasonló eljárással fonták be a lovak

söreányt, üstökét. Nem is olyan rég egyes román vidékeken, a szláv népeknél, de a Székelyföldön és a csángóknál igen aprólékos munkával fonták össze a női haját.

A rojtok művészi összecsomózása a magyar díszítőművészetnek a századforduló táján fellendülésnek induló divatjelensége. Készítése a két világháború között hanyatlott le. Virágzásáról Sárközön és Mezőkövesden tudok. Bandi Dezső szíves szóbeli közlése nyomán a magyarság körében még Marosvásárhely környéki létezésére is következtethetünk.

A Hunyad megyei Lozsádon a városias lakásbelső feleslegessé tette ugyan alkalmazásukat, de kedves emléktárgyakként őrzik a közelmúlt díszes textíliáit, a piros (ritkán és újabban zöld) szedetttes és varrottas *dísz-kendőket*, törölközőket. (Elnevezésük román környezetben tyindeu.) Hasonló módon készített négyszögletes kosárruhákat is tartogatnak.

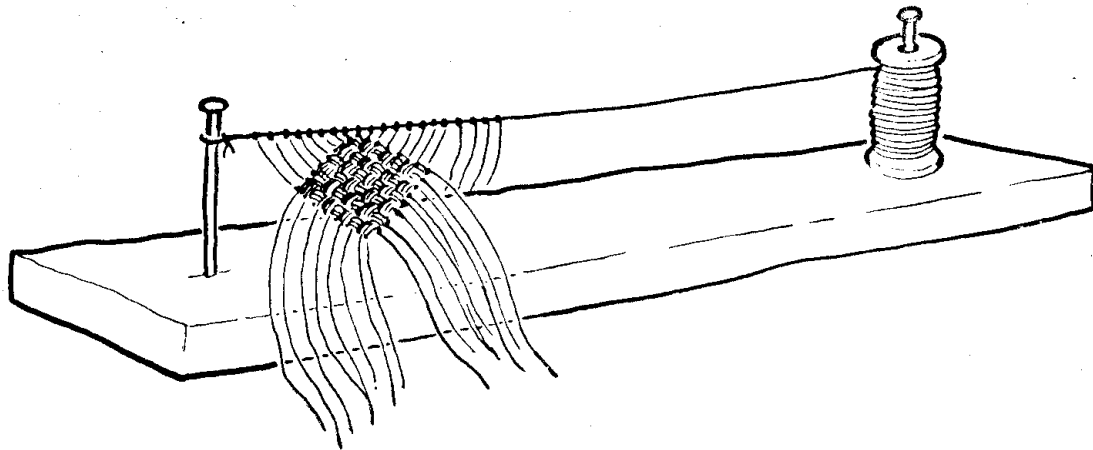
Ezeknek a dísz tárgy számba menő textíliáknak szegélyét fogja be a rojt, ritkábban *bojt, csukure*.

Mai tulajdonosaik örökölték vagy lakodalmi ajándékként jutottak hozzá. Néhány éve még a szokásos farsangi játékokban a betyárokat alakító legények a rojtos kendőket mellükre, derekukra kötötték. Más emléke nincsen annak, hogy a lozsádi népi ruházatban a rojt előfordulna. A szomszédos román falvak népviseletében a fekete selyemkendők szélén és az oprigokon viszont alkalmaztak rojtot.

A lozsádi rojtok készítői a mai asszonyok nagyanyái voltak. Az utolsó munkák 1930 táján készültek. Ma kevesen — alig hárman — tudják kötni a faluban, de azok sem foglalkoznak vele. Utolsó mestere Zudor Anna volt (meghalt 1972-ben). Egybehangzó vallomások szerint a rojtok készítését a múltban minden asszony megtanulta, de csak egyesek tudták szépen, mesterien kötni. Adatok nem szólnak arról, hogy valaki pénzért vagy egyéb előnyökért kötötte volna a falubelieknek. Talán ebben rejlik a magyarázata mintáik rendkívüli változatosságának.

Az adatközlők úgy vélekednek, hogy a rojtcsomózás tudományát a Bacsiból Lozsádra származó asszonyok hozták magukkal. Ott valóban nagyon gazdag felhasználása volt: abroszokat, lepedőket, ágyterítőket kötöttek többszínű cérnából, és a csomózás műveletében még a férfiak is mesterkedtek (Nagy Erzsébet, Nagy Antal).

A lozsádi rojtok szépen csomózott, változatos felületűek. Általában fehér fonalból, elvétve keskeny, vörös bekötéssel vagy átkötéssel (*1.a*), ritkábban a minta fehér-vörös váltogatásával készültek (*3.c*). A rojtok kezdésének módja kétféle. A szöttes behajtott szélébe egyszerűen átöltötték a csomózáshoz szükséges, előzőleg vagy munka közben egymáshoz mért szálakat. Általában nem túl sűrűn, mert a csomózott felületeket ritka-csipkésnek képezték ki. A szöttes megakadályozhatta a gyorsabb munkát, fárasztó és hosszadalmas lehetett a szálakkal való átöltés. A csomózás indításának másik eljárása a rojtozandó szél vagy kerület hosszával megegyező hosszúságú fonalra történő csomózás. Ilyen esetben a fonalra csomózott rojtot utólag felvarrták

a szélre. Elmés készség segítségével elkerülték a szálak gubancolódását.

Egy deszkadarab két végébe egy-egy szeget vertek. Az egyik vasszegezen cérnakarika forgott, amelyre tekerték a fonalat. A deszkával párhuzamosan a két szeg között a fonálnak egy része megfeszült. Ha ezt telecsomózták rojtokkal, azokat a vasszegegre tekerték, a karikáról pedig újabb fonalrészét húztak.

A lozsádi rojtok mintáinak nincs neve, nem is emlékeznek ilyenre. Csaknem félszáz törölközőkendő rojtja között csupán kettőt találtam teljesen azonosnak. Fonadékokra emlékeztetnek egyesek (a sárközi „sima rost” rokonai), a hosszanti csomózású függőlegesen párhuzamos kiképzésűek (1.a, 1.b). Kedveltek a háromszögű és rombuszos felületet alakító rojtok, amelyeket Sárközön szíves rostnak neveznek (2.a, b, c, d, e; 3. a, b, c). Olykor gazdagabb fonalsomót rögzítenek a szélbe, vagy a csomózási felületet kiképzése után dúsítják, így nyelik a bojtos lezáró részt (3.c, 2.d).

A lozsádi rojtok, a népi díszítő kedv e megnyilatkozásai, az Alsó-Marosmente lakosságának fejlett szépérzékét és mértéktartását tanúsítják.